

Evropa vapi za litijumom. U ime čiste energije, EU promovise industriju litijuma, finansirajući, na primer, projekt *Evropskog instituta za inovacije i tehnologiju*. Tako je uostalom u celom svetu, ali ovde se zadržavam u susedstvu. „Čista“ energija litijumskih baterija, entuzijazam napretka električnih vozila, danas neizbežnih komunikacionih alatki - kompjutera, tableta, smartfona, kratko, čari tastatura, naspram prljave i devastirajuće tehnologije ekstrakiranja litijuma iz tla. Ko će „pobediti“ - električni automobili i čarobne tastature ili lokalni ekološki aktivisti, koji se protive otrovnoj eksploataciji litijuma? Nemam sumnje, nažalost. Pobiće čisti litijumski entuzijazam.

Zato se danas ima smisla usredsrediti na dve teme: tzv. relokaciju litijumskih rudnika u Evropi i zašto (baš) Rio Tinto u Srbiji.

Glavni litijumski **resursi** u Evropi su u Srbiji (Jadar), Portugaliji, Španiji, Finskoj i Austriji. Manja nalazišta su koncentrisana u Francuskoj, u dolini gornje Rajne u Nemačkoj, u Kornvolu na jugozapadu Engleske. Eksploataciju planiraju ili otpočinju razne rudarske kompanije. U Finskoj je to *Keliber*, kompanija sa sedištem u toj zemlji i planom da iz rudnika Rapasaari izvuče oko 30 odsto rezervi do 2024. godine. U Portugaliji, korporacija *Savannah Resources*, čije sedište je u Londonu, a sebe **označava** kao „litijumskog lidera Evrope“, planira da iz nalazišta Barozo, na severu Portugalije isisa 175.000 tona litijuma. Portugalski ministar ekologije je, međutim, obustavio jedan drugi projekt, u Montoalegreu, koji izvodi kompanija *LucoRecursos*, zbog **neverodostojnosti** kompanije. U Nemačkoj, pripreme radove **izvodi** *Vulcan Energy Resources*, kompanija EU afilijacije. U Kornvolu ovaj posao radi *Cornish Litium and Geothermal Engineering*, engleska kompanija. Srbiji je zapao Rio Tinto.

Sudeći po **sajtu** Rio Tinta, Srbija je jedina država u Evropi u kojoj ova kompanija ima projekt za rudnik litijuma.

U Evropi se, prema Forbsovom izveštaju iz avgusta 2020, prodaje više električnih vozila nego u Kini. Procenjuje se da će do 2030. evropske potrebe za litijumom biti dva puta veće nego što je današnja potreba na celom svetu. U ovom trenutku evropska proizvodnja litijum-hidroksida za baterije ravna je nuli, a 80 odsto materijala se **uvozi** iz Kine. Evropska zelena agenda je navodno najveći projekt Evropske komisije, čiji je cilj da Evropa postane klimatski neutralan, neškodljiv kontinent do 2050. godine. Šifra za to pronađena je u litijumu, proizvodnji litijumskih baterija, električnih vozila i jačanju tastaturne komunikacije. Zato se entuzijastično zagovara, uglavnom na sajtovima kompanija koje bi da otvaraju litijumske rudnike, litijumska samoodrživost Evrope i panevropska akcija za relokaciju rudnika litijuma, *koja zapravo znači da Evropa mora da se približi Aziji u pogledu eksploatacije ove retke sirovine.*

Međutim, litijumski entuzijazam evropskih birokrata i kompanija koje ih podržavaju nije naišao na odgovor evropskih građana koji bi makar približno odisao oduševljenjem. Naprotiv.

Portugalija je zemlja sa najviše procenjenih rezervi litijuma u Evropi. Građani koji žive na litijumskim lokacijama već godinama pružaju otpor otvaranju rudnika. Već izdata koncesija za rudnik u Montalegreu „biće poništena zbog nedostatka profesionalizma“ objavio je krajem aprila ove godine portugalski ministar ekologije. Manjak profesionalizma sastoji se u tome što je kompanija *LucoRecursos* podnela nepotpunu studiju o uticaju rudnika na životnu sredinu. Ministar je obećao da će izdata koncesija biti trajno poništena. Reakcija kompanije bila je hladna: *biće to jedna odlična parnica*. Sporni projekt obuhvata 825 hektara u blizini jednog prirodnog rezervata, nedaleko od grada. Pre objave ministra, građani su pružili snažan otpor, obrazlažući ga budućim uništavanjem plodne zemlje sa tradicionalnim načinom obrade, ozbiljnim ugrožavanjem izvora pitke vode, budući da se odatle snabdeva većina stanovnika severne Portugalije. Iako je projekat obustavljen, lokalni aktivisti smatraju šokantnom samu ideju da se na tom području otvara rudnik litijuma. Protesti protiv otvaranja rudnika privukli su pažnju svih građana Portugalije, ali vlada se jedno vreme na to nije obazirala, potpisala je ugovor, a da nije ni saslušala primedbe aktivista i lokalnog stanovništva. Kompanija koja je trebalo da otvori rudnik nije *ništa razumela*, tvrdila je da je bilo dezinformacija, te da je *ljudima lakše da poveruju da će stvari poći po zlu*. Ovo je, po svemu sudeći, već usvojena matrica litijumskog bermudskog trougla. Pobuna pogođenih građana - licemerno ćutanje vlasti i polutajno potpisivanje ugovora - podrugljivo nerazumevanje kompanije. Inače, vlada Portugalije nije odustala od drugog, manjeg projekta, koji sprovodi nešto ozbiljnija kompanija.

Pokrajina Estremadura u Španiji nije imala sreće. Usred zaštićenog parka prirode u blizini grada Kaseras, zapravo ispod, otkrivene su rezerve litijuma. Grupacija *Technologia Extremena Del Litio* ima plan da izgradi površinski kop i da na tom mestu proizvodi litijum-hidroksid za baterije. Najbliža nastanjena područja udaljena su manje od kilometar od mesta planiranog rudnika. Na manje od tri kilometra nalazi se stari grad, na listi svetske baštine *Unescoa*. To bi verovatno bio jedini rudnik na svetu u neposrednoj blizini grada od preko 100.000 stanovnika. Područje koje bi obuhvatio je važno evropsko stanište brojnih vrsta ptica. Bujno je pošumljeno. Kad je na sajtu grada Kaserasa objavljena studija o uticaju rudnika na životnu sredinu, koju je sačinila kompanija koja namerava da otvori rudnik, ekološki aktivisti su zahtevali od tadašnje gradonačelnice, inače konzervativke, da je ukloni. Gradonačelnica nije podržala ovu studiju između ostalog i zato što u njoj nije bilo objašnjeno kako će prirodno okruženje biti obnovljeno kad prođe 25 godina eksploatacije rudnika.

Stanovnici Kaserasa su u početku verovali da im je Evropska komisija saveznik, naročito pošto je Ursula fon der Lajen predstavila Strategiju EU o biodiverzitetu do 2030. Ali, u međuvremenu saznali su nove okolnosti. U martu 2020. objavljen je oglas Berze u Sidneju iz koga proizlazi da EU sudeluje u projektu u Kaserasu. Ne doduše direktno, već putem *Evropskog instituta za inovacije i tehnologiju*, koji jeste jedna od EU agencija. Tad su se eko aktivisti obratili Evropskom parlamentu sa zahtevom da se prestane sa zloupotrebom evropskih institucija od jedne privatne kompanije. Evropski komesar za institucionalne odnose u EU, inače slovački političar, obratio se javnosti govorom o „teškim istinama“. Da bi se obezbedilo snabdevanje Evrope strateškim sirovinama, na njenoj teritoriji mora biti rudnika, ali pod uslovom uobičajene birokratske floskule – da se *primene najviši ekološki i socijalni standardi zaštite*. Posle toga se ispostavilo da EU ne podržava pravo veta lokalnih zajednica na izgradnju rudnika litijuma. Otpor zajednice i aktivista je nastavljen. Sadašnji gradonačelnik, iako levičar, ima isti stav o rudniku litijuma kao pređašnja konzervativna gradonačelnica – aktivno mu se protivi. U ovom trenutku još nije izdata dozvola za izgradnju rudnika, a za nju je nadležna regionalna administracija. Prema regionalnom prostornom planu ovo zaštićeno područje ne može se koristiti u industrijske svrhe. No, kompanija je uverena da će rudnik otvoriti.

Ova dva primera su bitna jer su u pogođenim mestima građani u Evropi do sada pružili najorganizovaniji otpor.

Ponegde otpora uopšte nema, npr. nema ga u Kornvolu. Ali tamo projekti još nisu daleko odmakli.

Ova mrtvoudica u kojoj se EU našla – s jedne strane zelena agenda, zamena energija, biodiverzitet, s druge, prljavo i devastirajuće dejstvo rudnika litijuma na sve to zelenilo – pokazuje ona odviše ljudska ograničenja, tj. prevlast praktične politike nad samim svakodnevnim golim životom i zdravljem, te navikama zajednica.

Doista, da li protiviti se otvaranju rudnika litijuma znači protiviti se neminovnom progresu, koji će pregaziti slabačke lokalne zajednice? Ne, verujem da ne. Litijum i litijumske baterije nisu progres sam po sebi. Električni automobili i obnovljivi izvori energije nisu uvek zeleni kao što izgledaju. Proizvodnja sirovina kakav je litijum redovno uništava zemljište, vazduh, vodu, zdravlje i život ljudi, životinja, biljaka, biodiverzitet kao vrednost po sebi. Litijum se uglavnom eksploatiše u Australiji i Latinskoj Americi, a većina litijumskih baterija se proizvodi u Kini. Eksploatacija i proizvodnja uništavaju okolinu podjednako kao upotreba fosilnih goriva. Za stabilizaciju litijumskih baterija neophodan je kobalt, a najbogatije rezerve su u Demokratskoj Republici Kongo. U rudnicima kobalta tamo rade i deca u ropskim uslovima. U Kini, prema [izveštajima](#) istraživačkih novinara, postoje *radni logori* u

kojima Ujgurski Muslimani, uz bedne nadnice, proizvode solarne panele, *za čistu i obnovljivu energiju*. Nusproizvod je silikon tetrahlorid, koji se u Kini ne reciklira, a truje sve oko sebe.

„Novi zahtevi za *čistu energiju* mogu proizvesti veliku štetu, iako je njihov cilj da dovedu do dobra“, **kaže** Eme Bulanže (*Aimé Boulanger*), direktorka Inicijative za odgovorno rudarstvo i dodaje da se to ne sme dopustiti. A onda, razume se, čovek postaje inventivan i počinje da se bavi idejama o *čistijim metodama* ekstrakcije litijuma i izrade baterija. Što će potrajati. Rio Tinto je stara rudarska kompanija, osnovana 1873. godine, na obalama reke Rio Tinto u Andaluziji. Danas je jedna od najvećih na svetu, ima dva sedišta - u Melburnu i Londonu. Reka po kojoj je kompanija dobila ime svoju, većim delom rečnog toka, tamno crvenu boju duguje visokoj koncentraciji gvožđa. Istorija ili legenda kažu da su prvi rudnici na obalama Rio Tinta počeli da rade još pre 3000 godina. Voda u reci je izuzetno kisela, što je izazvalo kontroverze o uzroku, a on je verovatno pripisiv dugoj eksploataciji obala, bogatih retkim metalima.

Kontroverzni hemijski sastav rečne vode, ravan je kontroverznoj istoriji kompanije. Ona zaslužuje ime koje nosi. Na **sajtu** kompanije čita se obilje samopromocije: kompanija se deklariše kao etičan poslodavac, dobar sused, zaštitnik životne sredine. „Dobro **zvuči**. Ali u stvarnosti delatnost kompanije je usklađena sa njenom prošlošću i očiglednom saradnjom sa fašističkim i rasističkim režimima, više nego sa izjavama o politikama poštovanja zajednice, zaposlenih i životne sredine“. Gotovo da nema kontinenta na kome Rio Tinto nije ostavila razorne tragove. U Evropi: krajem XIX veka u Španiji pregrejana ruda je ispustila ogromne koncentracije sumpora; u toj istoj zemlji, tridesetih godina, u doba Franka, otvoren je rudnik bakra, red su održavali falangisti, žalbe zbog uništavanja okoline jedva su se čule; kasnih šezdesetih godina XX veka, pošto je otpočela eksploatacija cinka, utvrđena je povećana koncentracija olova u krvi rudara u Avonmoutu u Engleskoj; u rudniku uranijuma kod jezera Eliot u Kanadi rudari su bili izloženi većoj radijaciji od dozvoljene; početkom sedamdesetih godina, kompanija je uspešno lobirala u Kongresu SAD za promenu ekoloških regulativa, uprkos protivljenju administracije tadašnjeg predsednika Džimija Kartera i uspela je da otvori rudnik molibdena; rudnik bakra u Južnoafričkoj Republici gotovo je uništio okolni biljni i životinjski svet u nacionalnom parku; u Papui Novoj Gvineji, posle dvadesetogodišnje eksploatacije bakra i zlata u rudniku Buginvil, kompanija je optužena za devastaciju ljudi, životinja i biljaka; u klisuri Jukan, kopanje u rudnicima kompanije uništilo je prastara pećinska skloništa Aboridžina, zbog čega je Rio Tinto **izrazio duboko žaljenje**. Istorija Rio Tinta, pored ovih, ima još dvadesetak devastirajućih epizoda. Zato i jeste jedna od najozloglašnijih u svojoj vrsti.

Ali to nije kraj, tek je početak. Postoji gomila dokaza, a malo okončanih sudskih postupaka o povredama ljudskih i radnih prava. Već pomenuti stanovnici Baganvila iz Papue Nove Gvineje podneli su popularnu tužbu (*class action*) jednom federalnom sudu u SAD kojom optužuju Rio Tinto za zločine protiv čovečnosti, za rasnu diskriminaciju i povredu međunarodno garantovanih ekoloških prava. U rudniku Grasberg u Indoneziji, Rio Tinto je zajednički sa jednom američkom kompanijom vršio eksploataciju bakra i zlata, devastirajući okolinu i raubujući radnu snagu mizernim naknadama. Meštani su se 1996. godine masovno pobunili, uništili deo opreme i zatvorili rudnik na nekoliko dana. Prema izveštaju Nacionalne komisije za ljudska prava Indonezije, pobunu su ugušile indonežanske snage bezbednosti, stanovnici su ubijani nasumce, drugi su trpeli torturu, neki su proglašeni nestalim. Zbog toga je norveška vlada 2008. eliminisala Rio Tinto iz vladinog penzionog fonda. I još mnogo, mnogo toga.

Ne čudi što je Rio Tinto u Srbiji. Ne znam da li nam je sam došao, ili ga je neko doveo, izgleda da njuška ovde još od 2007. Više to nije bitno. Rio Tinto u Vučićevoj eri otvara svoj prvi rudnik litijuma u Evropi. Kao da je skrojen za tako nešto. Predsednik ga neskriveno podržava, obećavajući proizvodnju litijumskih baterija, a možda i žuđenog električnog automobila. Vučić, s jedne strane ne može drugačije, i kad bi možda umeo. S druge strane on ima čisti i više puta viđeni autoritarni koncept, sa idejom da ga preobrazi u otvorenu diktaturu. Eto, znamo kad i gde je upravo Rio Tinto nepovratno devastirao okolinu.

Otvaranjem rudnika bakra u Španiji u vreme Franka. Falange su održale red u rudniku i u krvi ugušile štrajk rudara. Preventivno, u Srbiji to rade sve krvožedniji tabloidi. Medijski okovi kojima Vučić nastoji da uguši ideju slobodne reči imaju bezbroj istorijskih primera. Robovski rad danas postoji u Kini. Ujgurski Muslimani, treba ponoviti, danas tamo bedno žive u radnim logorima, proizvodeći otrov koji ih polako ubija. U Kongu deca kopaju kobalt i umiru. Kod nas se uvodi dualno obrazovanje kao prvi korak ka ropskom radu maloletnika. Pelene se kod nas tek u ovoj autoritarnoj eri nose kao deo radne odeće.

Sva najgora svetska iskustva koruptivnog, ugnjetavajućeg i autoritarnog karaktera primenjuju i iz petnih žila promovišu Vučić i njegovi. To je svesni eksperiment *in vivo*, proizvod skupljanja najgorih socijalnih devijacija. Biti građanin - poslednja je brana divljem društvu koje ovde nastaje na naše oči. Toliko mnogo toga je protiv građanina - Vučić i njegova interesna i korumpirana kohorta, čvrsta centralizacija i pokorni gradski čelnici, indiferentna EU sa međusobno protivrečnim konceptima, lobistički i finansijski moćna kompanija, vična saradnji sa represivnim režimima.

Ali, još uvek imamo nas, kao što su imali mnogi drugi, naizgled sasvim slabi, a ipak su uspeli da spreče potpunu devastaciju i potpunu socijalnu podivljalost svojih zajednica. Sada već

moramo.

Izvor: Peščanik